



Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi/ Research Article  
Geliş Tarihi / Date Received : 30.08.2023  
Kabul Tarihi / Date Accepted : 10.09.2023  
Yayın Tarihi / Date Published : 30.09.2023  
DOI : <https://doi.org/10.51576/ynd.1352559>  
e-ISSN : 2792-0178

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism.

## GELENEKSEL TÜRK SANAT MÜZİĞİNDE TAKSİM İCRASINI GELİŞTİRMEYE YÖNELİK ÖNERİLER, RAST VE UŞŞAK MAKAMI ÖRNEĞİ

ALTINKÖPRÜ, Halil<sup>1</sup>

### ÖZ

Geleneksel Türk sanat müziğinin en önemli türlerinden biri olan taksim, gerek kurgusu gerekse icra özellikleri ile diğer türlerden farklıdır. Taksim türünün giriş/baş, ara, son, geçiş, fihrist, soru-cevaplı (karabatak) ve meyan taksimi şeklinde farklı çeşitleri vardır. Taksimi bir doğaçlamadan ayıran en önemli özellik ise makam olgusudur. Makam olgusu, taksimden icra edilme amacını da beraberinde getirir ve taksimden sonra icra edilecek eslere hazırlık niteliği taşır. Taksim icrasını geliştirmeye yönelik çalışmaların, geçmişten günümüze meşk kültürü içinde dinleme, gözlem ve tekrara dayalı ampirik çalışma yöntemi ile yapıldığı bilinmektedir. Bu çalışmada; Taksim kurgusu yapılırken kompozisyon algısını geliştirme, giriş-gelişme ve sonuç bölümleri için melodik-teknik

<sup>1</sup> Doç. Dr., Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı, Türk Müziği Bölümü, [halil.altinkopru@ege.edu.tr](mailto:halil.altinkopru@ege.edu.tr),  
<https://orcid.org/0000-0002-6023-1666>

müzik pasajları çalışmaları yanında, “şablon yöntemi” diyebileceğimiz bazı kalıp motiflerin yazılıp, onlar üzerinden çalışmaların farklı makamlara uyarlanması önerilmektedir. Çalışmanın örneğini Rast ve Uşşak makamı taksim notasyonu oluşturmaktadır. Çalışmada, Rast ve Uşşak makamı baş/giriş taksimi örneği ile taksim icra becerisinin oluşmasına yönelik teknik ve melodik pasajlar, şablon amaçlı yazılarak bunların önce seyir şeklinde bağımsız icra edilmesi, akabinde rakamlandırılan cümleler şeklinde sıralı icra edilerek taksim halini alması önerisi yer almaktadır. Ayrıca Rast ve Uşşak makamı örneğinde geliştirilen yöntemin diğer makamlara da uygulanmasının, çalgı eğitim sürecine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. İrticalen yapılan taksim icrasının, yazılı materyallerle eğitim sürecine dahil edilmesi, ilk etapta türün yapısına ters bir yaklaşım gibi görünebilir ancak teknik ve melodik kalıp pasajların yazılması, eğitim süresince kılavuz niteliği taşıyacaktır. Taksim icrası geliştirmeye yönelik genel geçer öneriler ve son yıllarda müzik tarihine geçmiş usta icracıların taksim analizleri dışında, alanda yazılı kaynakların yetersiz oluşu çalışmanın özgün değeri açısından dikkate değerdir.

**Anahtar Kelimeler:** Taksim, seyir, makam, geçki, uşşak.

## **SUGGESTIONS FOR IMPROVING THE PERFORMANCE OF TAKSIM, IN TRADITIONAL TURKISH ART MUSIC, RAST AND UŞŞAK MAQAM EXAMPLES**

### **ABSTRACT**

Taksim, one of the most important types of traditional Turkish music, is different from other types in terms of its structure and performance characteristics. There are different types of Taksim such as introductory/preliminary, intermediate, final, transitional, fihrist, question-answer (karabatak) and meyan Taksim. The most important feature that distinguishes a Taksim from an improvisation is the phenomenon of maqam. The phenomenon of maqam brings with it the purpose of performing the Taksim and is a preparation for the works to be performed after Taksim. It is known that, studies to improve Taksim performance have been carried out from the past to the present with the empirical study method based on listening, observation and repetition within the Meşk culture. In this study, in addition to developing the perception of composition, melodic-technical music

passages for the introduction-development and conclusion sections, it is suggested to write down some pattern motifs, which we can call “template method” and to adapt the studies to different maqams. The sample of the study consist of Rast and Uşşak maqam Taksim notation. In the study it is suggested to write technical and melodic passages for the formation of Taksim performance skills with the example of Rast and Uşşak maqam beginning/enrty Taksim as a template and to perform them first independently in the form of a course, and then transform them into a Taksim fiction by performing them sequentially in the form of numbered sentences. In addition, it is though that the application of the method developed in the example of Rast and Uşşak maqam to the other maqams will contribute to the instrument training process. The inclusion of written materials in the training process for the Taksim performance that unprepared, made in at that moment, may seem like an approach contrary to the structure of the type at first but the writing of technical and melodic pattern passages will serve as a guide during the training process. The lack of written sources in the field except for adopted improving Taksim performance and Taksim analyses of master performers who have passed into music history in recent years, is noteworthy in terms of the original value of the study.

**Keywords:** Taksim, seyir, maqam, modulation, uşşak.

## GİRİŞ

Bu çalışmada, Geleneksel Türk müziğinin önemli türlerinden biri olan taksim icrasına yönelik, çalgı eğitim süreci için, alternatif çalışma önerileri sunulmuştur. Birinci bölümde taksim ve taksim çeşitleri hakkında literatür çalışmaları yer almaktadır. Takip eden bölümlerde rakamsal şablon yöntemi ile taksim icrasını geliştirmeye yönelik öneriler yer almaktadır. Çalışmanın örneklemini Rast ve Uşşak makamları oluşturmaktadır. Tarihsel süreçten günümüze meşk kültürü ile gelen taksim icrası ve öğretim yöntemleri, günümüz modern eğitim sistemi ve konservatuvarlarda çalgı eğitimine yönelik metodlaşma çalışmaları içerisinde eksikliği hissedilen bir konudur. Konu ile ilgili literatürde müzik tarihine geçmiş usta icracıların taksim analizleri, taksim icra sürecine yönelik taksim ölçekleri yanında tarafımızdan sunulacak teknik-melodik pasaj çalışmaları ve örnek şablon taksim notasyonu, çalışmanın bilimsel alan yazındaki karşılıkları olarak değerlendirilebilir. Meşk eğitim sisteminde usta çırak ilişkisi, pek çok alanda olduğu gibi taksim çalışmalarında da geçerlidir. Ancak günümüz modern eğitim yöntemleri içerisinde meşk öğretileri yanında, metoda

yönelik farklı çalışmaların da olduğu bilinmektedir. Öneriler bölümüne geçmeden önce alan yazın ışığında taksime ilişkin bilgilere değinilecek olursa; terim olarak taksim bölme, parçalama, ayırma anlamına gelir.

“Geleneksel Türk müziğinde saz ve ses ile yapılan önemli bir türdür. Özetle, sözlerin ezgi içindeki bölünmeleri sonucu ortaya çıkmış taksim terimi, 13. yüzyılda nehavt eylemek, 15. yüzyılda nehavt ve makam gösterme olarak, 17. yüzyıldan itibaren de taksim geleneksel Türk sanat müziği (GTSM)’ne tam anlamıyla yerleşmiş ve günümüze değin varlığını sürdürmüştür” (Akdoğu, 1989: 43).

*“Herhangi bir saz tarafından, herhangi bir veya birkaç makama geçkili olarak yapılan, makamın bütün özelliklerini gösteren, önceden hazırlanmayıp icracının o andaki ilhamıyla yapılan, usule bağlı okmayan saz musikisidir (improvisation)”* (Özkan, 1998: 80).

Saz icracıları için taksimün önemine vurgu yapan Yahya şunları belirtmiştir:

“Türk müziğinin ustalık gerektirmesi bakımından en zor türlerinden biri olan taksim, icracılar için yeteneklerini, bilgi seviyelerini, çalgılarına olan hâkimiyetlerini gösterebilecekleri bir özgürlük alanı olmuştur. Fakat bu alan, süreyi doldurabilecekleri boş bir özgürlük alanı değildir. İcracının müziksel kimliğini ortaya koyabileceği, kendini ifade edebileceği bir alandır” (Yahya, 2002:3).

Akdoğu, taksimün temel özelliğinin, makamı en doğru şekilde usulsüz bir beste gibi tarif etmesi ve öncelikle bir kompozisyon niteliği taşıması olduğunu belirtir. Taksim bir kompozisyon olarak değerlendirildiğinde giriş, gelişme, sonuç bölümlerinden oluştuğunu ve bu kurguda icra edilecek makamın seyir özellikleri kısa süre içerisinde, doğru olarak icra edilmesi amaçlanır (Akdoğu, 1989:1-2). *“Türk müziğinin tarihsel gelişiminde icracıların, kendilerini en iyi ifade edebildikleri, geniş bir hareket alanı içerisinde duygu ve müzikal yeterliklerini kendi müzikal anadilleri ile anlatabildikleri form, kuşkusuz taksim formudur”* (Özdemir ve Levendoğlu, 2011: 3). Bu ifade şekli, notadan bağımsız olarak irticalen gerçekleşmektedir. Taksim ile ilgili olarak Yavaşca şunları belirtmektedir:

“Aslında improvize (doğaçlama) bir icra tarzı olan taksim, san’atçının san’attaki hünelerini ortaya koyan, birbirleri ile yakın ve uzak değişik makamları, yerinde veya transpoze (Şed) yani “olması gereken gerçek perdeler yerine başka perdelerde” uyumlu biçimde göstermesi ve icra esnasında makamlar arasında ustalıklı taksimat yapmasından doğan san’at gösterisidir” (Yavaşca, 2002: 105).

Tanbûrî Cemil Bey (1873-1916), Tanbûrî Mesud Cemil Bey (1902-1963), Kanuni Hasan Ferid Alnar (1906-1978), Udi Şerif Muhiddin Targan (1892-1967), Udi Yorgo Bacanos (1900-1977), Tanbûrî Ercüment Batanay (1927-2004), Neyzen Niyazi Sayın (1927-), Tanbûrî Necdet Yaşar (1930-2017), Kemeçevi İhsan Özgen (1942-2021) gibi pek çok sanatçı taksimlerini ile müzik tarihine geçmiştir. Sözüünü ettiğimiz sanatçılar XX. yüzyılın (yy.) başında ortaya çıkan ilk kayıt teknolojileri sayesinde geleneksel taksim icrasını adeta zirveye taşıyarak kendilerinden sonraki

icracılara örnek olmuşlardır. Taksim, geleneksel Türk sanat müziğinde sazandelerin eğitim merhaleleri içinde bir dönüm noktasını ifade eder. Dönüm noktasından kasıt, çalgı eğitimi sürecinde pedagojik eğitim merhalelerinin temel seviyeden, taksim forumunu icra edebilecek gerekli becerilerin kazanıldığı seviye olarak açıklanabilir. Bir sazandenin profesyonel bir topluluk içerisinde görev alması, ses solistine refakat edebilmesi, bir orkestra içerisinde solist sazanda figürü olarak rol alması farklı yetenekleri ifade eder. Tüm bunların dışında bir sazanda için taksim yapabilme becerisi başlı başına ayrı bir çalışma, beceri ve çaba gerektiren özel bir icra şeklidir. Taksim yapacak icracıda makam kavramına dair gerekli teorik bilgiler yanında, bestecilik olgusunun da öne çıkması gerekir. Bu bestecilik olgusu, ezgi üretme yanında, yaratılan ezginin teorik bilgiler ışığında estetik açıdan özgün bir icra kimliğine büründürülmesi gerekir. Bestecilik unsuru doğuştan gelen bir yeteneğe bağlı olduğundan dolayı, bu yeteneğin açığa çıkması müzikal donanım yanında kişide var olan yaratıcılık kavramının da ortaya çıkması ile aynı anlamı ifade eder. Bu konuda, Önalı şunları belirtmektedir: “*Makam kültürü, makamın içindeki geçkiler, makam seyri ve bu seyirler içindeki pratik zekâ çok önemlidir. Bu sanatla uğraşan kişinin parlak bir zekâyâ sahip olması gerekir. Aksi takdirde vasat bir zekâdan iyi bir improvizasyon beklemek boşunadır*” (akt. Ünsal, 1994: 5). Taksim icrasında başarılı olmak için çalgı hakimiyeti de olması gerekir. Bu konuda Akdoğu şunları belirtir: “*Bir taksim; dinlenebilir, özgün ve sanatsal olabilmesi için, taksim yapacak kişide iki temel özelliğin mutlaka bulunması gerekir; bestecilik yeteneği ve çalgı hâkimiyeti*” (Akdoğu, 1989: 1-2). Yakın tarihimize bakıldığında; taksim türü ile ilgili olarak özellikle taş plak kayıtları ile günümüze intikal etmiş Tanburi Cemil Bey’in taksimleri, ileri icra tekniği ve taksim kültürünü zirveye taşımış olması bakımından çok kıymetli bir hazinedir. Cemil Bey’in gerek taksim icrasındaki teknik gerekse taksimlerindeki melodi zenginliği ile hem kendi dönemini hem de kendinden sonraki kuşakları derinden etkilemiş olduğu herkesçe kabul gören bir gerçektir. Geleneksel Türk müziğinin en önemli özelliği, makam ve usul zenginliği bakımından oldukça gelişmiş olmasıdır. Makam kavramının en önemli özelliği ise, seyir karakteri, perdelerin özellikleri, makamın önemli perdelerdeki asma kalış duygusu ile ortaya çıkan makam geçkileri ve makam terkipleri birinci derecede önem arz eder. Hem saz hem de ses icrasında icracının ustalığının ölçüsü makam perdelerini doğru icra etmesi, bazı perdelerde çıkış ve inisi seyir karakterine göre tizleşerek, pestleşerek üstlendiği misyon, kısacası, perdecı bir anlayışın da içinde olduğu bir metafordan söz etmek gerekir. Taksim içinde yer alan teknik veya melodik diyebileceğimiz pasajlar makam olgusunu dinleyiciye aktarır nitelikte olmalıdır. Özellikle giriş ve

sonuç bölümü makam duyumunun en üst düzeyde olduğu bölümlerdir. Gelişme bölümünde A makamından yakın ve uzak diyebileceğimiz makamları duyurmak suretiyle, taksim kompozisyon değeri güçlendirilebilir. Ana makamın dışında farklı makamlara geçilmesi, geçki tekniği ile yapılan müzikal yolculuklardır. İlk makamdan başlayıp farklı makamlara geçkiler yapıldıktan sonra tekrar başlangıçta yapılan makamda karar verilmesi ana makamın ezgisel açıdan zenginleşmesini sağlar. A makamından farklı makamlara geçip başlangıç makamından farklı bir makamda karar verilmesi geçki tekniği ile olur. “*Geçki, belirli kurallar içerisinde melodik akışı bozmadan bir makamdan bir başka makama yapılan melodik aktarımdır*” (Altınköprü, 2021: 10).

“Fasılların ortasında geleneksel olarak yer alan taksimler, solo veya toplu icra ortalarında makam geçkisi gerektiğinde yapılan taksimler “Ara taksimi” veya “Geçiş Taksimi”. Fasil sonlarında, oyun havalarda diğer çalgıların tempo tuttuğu esnada bir çalgının taksim yapmasına meyan taksimi denir. Çok sayıda makamın ard arda geçkilerle birbirine bağlandığı taksimlere Fihrist Taksim denir. Fihrist Taksim, aynen Fihrist Peşrevlerdeki ve Kar-ı Natıklardaki gibi, ana tema, Türk musikisindeki makamatin uyumlu olanlarını sıralamaktır” (Yavaşca, 2002:105).

Taksimlerin süreleri, icra edilecek ortam ve amaca göre değişebilir ancak genel olarak yarım dakika süren plak taksimleri gibi yaklaşık 5 dakika süren fasıl ara taksimleri de vardır. Fihrist taksimler gibi daha uzun süreli taksimler de vardır. Taksim süresi ve niteliği konusunda Öztuna şunları belirtmiştir: “*Taksim yarım dakikadan kısa bir saatten uzun olabilir. Zamanla kayıtlı değildir. Taksim yapan ve yapanların kabiliyetleri, ses ve saz güzellikleri dinleyenin ilgisini muhafaza derecesi ile alakalıdır*” (Öztuna, 1976: 298). “*Türk musikisinde ses ile yapılan taksime gazel denir. Bu adlandırmaya sebep, ses taksimlerinde güftenin hemen daima gazel formundaki şiirlerden seçilmesidir. Gazel, taksim gibi irticale dayanan bir şekildir. Usulsüzdür.*” (Dural, 2011: 19). Geleneksel Türk sanat müziğinde gazel yanında kaside, naat, sela, ezan gibi dini türler de ses ile yapılan taksimlere örnek sayılabilir. Gazelhan ve kasidehan icrası esnasında çalgı eşliği de olabilir. Çalgının eşlik ettiği taksim de irticalen yapılır ancak ses icrası ile uyumlu, makam ve kompozisyon kavramlarına da bağlı olarak icra edilir. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki taksim icra şekli ile günümüz arasında farklılıklar vardır. Bu konuda Cüneyt Orhon şunları belirtir: “*Taksim tarihi ile ilgili olarak 60 sene evveline gidilebilmektedir. O zamandan bu zamana tavırlarda değişmeler olmuştur. Hem gazel hem de saz taksimi yerlerini kaybetmişlerdir*” (akt. Ünsal, 1994: 3). Günümüzde taksim icra stillerine bakıldığında, makam seyir kavramlarından bağımsız olarak doğaçlama ya da yorumlama gibi kavramlara yönelişlerin olduğu açıktır. Genç kuşak saz icracıları arasında taksim icrası içinde geçmiş dönemlerden farklı olarak, arpej, akor gibi teknikler daha sık kullanılmaktadır.

### **Çalışmanın Amacı**

Çalışmanın amacı; tarihsel süreçte, geleneksel Türk sanat müziği türlerinden olan taksime ilişkin meşk kültürü içerisinde günümüze intikal etmiş yöntemler yanında, günümüz konservatuvarlarındaki modern eğitim sisteminde sürekli artmakta olan metod ve alternatif çalışma yöntemlerine paralel olarak yeni bir öneri sunmak ve alana katkıda bulunmaktır.

### **Çalışmanın Sınırlılıkları**

Bu çalışma geleneksel Türk müziği makam ve seyir anlayışı içinde taksim türü ile sınırlandırılmıştır. Çalışmanın örneklemini ekler bölümünde yer alan Rast ve Uşşak makamları giriş taksimi çalışma modeli oluşturmaktadır.

## **YÖNTEM**

Bu çalışmada taksim konusunda, gerekli literatürün taranması ve mevcut durumun saptanarak genel bir görüş kazandırılmasından dolayı betimsel bir araştırma yöntemi kullanılmıştır. Taksim icrasını geliştirmeye yönelik genel öneriler yanında, teknik ve melodik müzik pasajlarının yazılı materyal haline getirilmesi önerisi bakımından çalışma, deneysel çalışma modelidir.

Önerilen yöntemde; taksim kompozisyon kurgusu A, B ve C cümlelerinden oluşmaktadır. A cümlesi giriş bölümünü, B cümlesi gelişme bölümünü, C cümlesi ise taksimin sonuç bölümünü oluşturmaktadır. Eğer taksimde gelişme bölümünden sonra makamın genişleme bölgesi gösterilip, farklı makamlara geçki varsa bu taksimin “meyan” bölümünü oluşturmaktadır.

Buna göre meyansız ve kısa taksimin kurgusu A + B + C şeklinde olur.

Taksimde genişleme bölgesi gösterilmişse, makam geçkisi yapılmışsa bu durumdaki taksimin kurgusu ise A + B + MEYAN + C şeklinde olur.

Kurgulanan kompozisyonda giriş bölümü, A1, A2, A3 şeklinde üç farklı cümleden oluşmaktadır. Gelişme bölümü, B1, B2, B3 şeklinde yine üç farklı cümleden oluşmaktadır. Kurgulanan taksimde kompozisyonunda meyan cümlesi (varsa) farklı bir cümle şeklinde değil, gelişme ile sonuç bölümü arasında yazılmıştır. Sonuç bölümü de yine giriş ve gelişme bölümü gibi C1, C2, C3 şeklinde 3 farklı cümleden oluşturulmuştur. Geleneksel Türk müziği kültürümüz içerisinde makamın genişleme bölgelerinin gösterilmediği ve farklı makamlara geçki yapılmayan meyansız kısa süreli taksimler de çok sık kullanılmaktadır.

Aşağıda, Rast makamında yazılmış taksim şablonunda hem makamın genişleme bölgelerinin gösterildiği meyanlı geçkili cümleler, hem de meyansız ve geçkisiz alternatif cümlelerin yer aldığı taksim pasajları gösterilmektedir (Nota 1).

**RAST MAKAMI TAKSİM ŞABLONU**







C 2



C 3



C 4



Nota 1: Rast makamı taksim şablonu.

Benzer bir çalışma Uşşak makamı taksim örneğinde yapılmıştır (Nota 2).

## UŞŞAK MAKAMI TAKSİM ŞABLONU

A 1



A 2



A 3



A 4



**B 1**



**B 2**



**B 3**



**B 4**



C 1

C 2

C 3

C 4

Nota 2: Uşşak makamı taksim şablonu.

Harfler ve rakamlarla gösterilen bu alternatif taksim cümlelerinin defalarca tekrar edilerek icra edilmesi önerilmektedir. Bu çalışma sonucunda ilgili makamda hem teknik hem de melodik ezgilerin birbiri ile olan bağlantısı net olarak anlaşılacaktır. Puandorglu bölümler makamın asma kalış perdeleri olup, uzun sesli veya tremololu olarak icra edilmelidir. Bu alternatif cümlelerin hepsi ABC şeklinde sıra ile icra edildiğinde 3 farklı taksim ortaya çıkacaktır. Bu şekildeki bir çalışmanın, bir sazendenin taksim icra becerisini geliştirmeye katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Son olarak A, B ve C cümlelerinden birer tane icra edildiği zaman, ilgili makamın taksimi icra edilmiş olacaktır (Ek: Nota 3: Uşşak makamı taksim).

### **Taksim İcrasını Geliştirmeye Yönelik Öneriler**

Bu çalışma, gerek konservatuvarda örgün eğitim modeli içerisinde öğrenim gören 3. ve 4. Sınıf öğrencileri, gerekse yaygın eğitim modeli içerisinde farklı kurumlarda öğrenim gören çalgı eğitimi

alan öğrencilere yönelik taksim icra becerisini geliştirici alternatif yöntem önerilerini kapsamaktadır. Taksim icrası için dikkat edilmesi gereken ve önem arz eden önemli kavramlardan biri kompozisyonudur. Kompozisyon kurgusu içerisinde yer alacak melodik ve teknik pasaj çalışmaları ve öneriler, tüm geleneksel Türk müziği çalgıları için geçerlidir. Ancak bazı çalgıların teknik olanakları ve ses genliği farklı olduğu için, bu çalgılara yönelik spesifik çalışma şekilleri de mevcuttur. Örneğin ney ve klasik kemençe için yapılacak taksim notasyonlarında daha sade ve uzun seslerin ağırlıkta olduğu cümleler kullanılır. Ancak bu uzun sesli cümleler de yine kompozisyon kuralları içerisinde seyrederek. Konservatuvar ve eğitim fakülteleri müzik eğitimi bölümlerindeki eğitim sürecinde taksim icrasına yönelik müfredat oldukça azdır. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı öğrencilerin taksim icrası bakımından zorlandıkları bir gerçektir. Çalhan ve Yokuş'un "Kanun Öğrencilerinin Taksim Yapmaya Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi" adlı çalışmalarında, kanun öğrencilerinin taksim yaparken yaşadıkları müzikal ve teknik zorluklara ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde, kanunda taksim yapan öğrencilerin çoğunun taksimde geçki ve makam konusunda zorluk çektiği, üç öğrencinin ise taksim yaparken geçki ve makam bilgisinin yanında mandal kullanımı, süsleme ve motif geliştirme konularında taksim yaparken zorluk yaşadıkları sonucuna varmışlardır. Kanun öğrencilerinin taksim yapmaya yönelik kendi yeterlilikleriyle ilişkin görüşleri değerlendirildiğinde ise öğrencilerin çoğunun makam ve geçki konusunda zorluk yaşadıkları; bunun yanında, taksim yaparken motif geliştirme, süsleme ve çalgıya hakimiyet konularında sıkıntı yaşadıklarını saptamışlardır (Çalhan ve Yokuş, 2019: 91-104). Söz konusu çalışma, kanunla taksim yapabilme becerisinin gelişmesi için, teknik pasajlar yanında iyi derecede makam bilgisi ve makamlara ait karakteristik seyir özelliklerinin de iyi etüt edilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu çalışma süreci ve gerekli donanım sadece kanun için değil, diğer tüm Geleneksel Türk müziği melodik çalgıları içinde geçerli olduğu herkesçe kabul gören bir gerçektir. Geleneksel Türk Sanat Müziği'nde taksim, en az bir makamda icra edilir. Bazen birden çok makamı da içine alabilen bu yapı, mutlaka müzikal bir kompozisyon içinde kurgulanmalıdır. Taksim çalışmaları temel seyirler ile başlamalıdır. "*Seyir, teorinin pratiğe/müziğe dönüştüğü, makamı oluşturan en önemli unsurdur. Makama dayalı seyir ve besteye dayalı seyir olmak üzere iki farklı seyir türü vardır*" (Öztürk, 2014: 82).

"Makama dayalı seyirde amaç; perde düzenindeki perdeleri kullanarak temel ve öğretici bir seyir icra etmektir. Besteye dayalı seyir ise temel ilkelere bağlı olmanın yanında üretkenlik amaçlanan, kompozisyon amacı taşıyan, icracının; müzik kültürünü, müzik anlayışını, teknik ve yorum gücünü yansıtan, icracının üslup ve

tavrını sergileyen seyir türüdür. Besteye dayalı seyir; taksim, açış ve gazelin de temelini oluşturur” (Gürel, 2021:1384).

Makam kavramına dair durak, seyir, önemli kalış perdeleri gibi makama dair karakteristik özellikler ile taksim icra etme çalışmalarında deney ve tekrara dayalı çalışmalar giriş, gelişme ve sonuç cümleleri içerisinde bağımsız ampirik pasajlar olarak defalarca tekrar edilmelidir. Tuşe hakimiyeti, pürüzsüz ses elde etme, teknik pasajlar ve makamın önemli seslerinde yapılan asma kalışlar taksim içerisindeki önemli etmenlerdir. Bu çalışmada örnek olarak Rast ve Uşşak makamı taksim örneği sunulacaktır.

### **Taksimın Temel Kurgusu ve Taksim İcra Ederken Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar**

1. Taksimler bir kompozisyon anlayışı içerisinde mutlaka giriş, gelişme ve sonuç şeklinde kurgulanmalıdır.
2. Giriş bölümü makamın seyir karakterine bağlı olarak durak, güçlü veya tiz durak civarından seyre başlanmalıdır. Aynı şekilde seyir karakterine bağlı olarak durak, güçlü veya tiz durak seslerinde asma kalış yapılmalıdır.
3. Gelişme bölümü, makamın diğer seslerini de (güçlü üstü, yeden, tiz durak) gösterdikten sonra makamın genişleme bölgelerini göstermeye yönelik ezgilerden oluşmalıdır. Genişleme bölgeleri çıkıcı seyir özelliğinde olan makamlarda karar sesinin alt perdelerinde (Uşşak ve Rast makamlarında olduğu gibi) yapılır. İnci seyir karakterli makamlarda tiz durağın üst bölgelerinde (Muhayyer, Tahir, Şehnazbuselik makamlarında olduğu gibi) ezgi geliştirme şeklinde olur. İnci-çıkıcı seyir karakterli makamlarda ise çoğunluk tiz durak veya daha üst bölgelerde yapılan ezgilerle olur. Kısa süreli taksimlerde taksimın kurgusu giriş, gelişme ve sonuç şeklinde küçük bir kompozisyon şeklinde kurgulansa da gelişme bölümünde, ana makamın dizisi içerisinde seyreder ve durak, tiz durak seslerinin altında veya üstünde genişleme ve farklı makamlara geçki yapılmadan taksim sonlandırılabilir.
4. Sonuç bölümünde ise ezgi makamın ana dizisinde özet yapar nitelikte olup, genelde yeden sesi kullanılarak karar sesinde taksim sonlandırılır.
5. Taksimın dinleyici kulağında taksim yapılacak makama ilişkin etkiyi bırakması için kompozisyon bölümleri arasında uzun, bölüm içlerindeki kısa cümleler arasında da kısa süreli kalışlar yapılmalıdır. Bu sessiz kalışlar hem kompozisyonun bölümleri arasındaki farklılığı hem de dinleyici kulağında ezgilerin hazmedilerek tüketilmesini kolaylaştırır.



### Rast Makamı Seyir Özellikleri

Geleneksel Türk sanat müziğinin en önemli makamlarından biri olan Rast makamı, Arel-Ezgi-Uzdilek makam anlayışından önceki dönemlerde ana makam olarak kabul edildiği herkeşçe bilinmektedir. “*Rast perde düzeninde kendi evi olan Rast perdesinden başlayıp herhangi bir perde evinde durmadan seyir ettikten sonra tekrar kendi perde evi olan Rast perdesine gelip orada karar verir*” (İrden, 2021: 2). Çıkıcı seyir özelliğine sahip olan Rast makamı, Rast perdesi ve civarından seyre başlar. Neva perdesi üzerinde Rast ve Buselik çeşnilerinden sonra, Rast perde düzeni üzerinde olan Segâh perdesinde Segâh çeşnili, Dügâh perdesinde Uşşak çeşnili asma kalışlar yapar. Karara giderken Yegâh perdesinde Rast çeşnili genişleme bölgesini de gösterdikten sonra Rast terkihi oluşmuş olur. Son olarak Rast perdesinde Rast çeşnili tam karar yapar.

### Uşşak Makamı Seyir Özellikleri

Uşşak makamı çıkıcı seyir özelliğine sahip makamlarımızdan biridir. Bu nedenle Uşşak makamı taksimine, seyir karakterine uygun olarak karar perdesi ve civarından başlanır ve daha sonra güçlü Neva perdesine yönelilir. Neva perdesi üzerinde Buselik çeşnili asma kalış yapıldıktan sonra Segâh perdesinde Segâh çeşnili asma kalış, Rast perdesinde Rast çeşnili asma kalışlar yapılır. Makam çıkıcı seyir özelliğine sahip olsa da zaman zaman Muhayyer perdesinde Uşşak çeşnili genişleme yapabilir. Neva perdesinde Hicaz çeşnili asma kalış ve Dügâh perdesinde Karcığar makamı terkipleri makamın icrasında sıklıkla kullanılan yakın geçkilerdir. “*Uşşak makamı birden fazla farklı makam ve terkihi ile birleşirse Uşşak terkihi oluşur*” (İrden, 2021: 2). Yakın makam geçkilerinden sonra, Uşşak makamının ana seslerine geçilir, Yegâh perdesinde Rast çeşnili asma kalış da gösterildikten sonra Dügâh perdesinde Uşşak çeşnili tam karar yapılarak seyir sonlandırılır.

## SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada geleneksel Türk müziğinin önemli türlerinden olan taksim icrasına yönelik öğretim yöntemleri bağlamında öneriler sunulmuştur. Geçmişten günümüze kadar varlığını her ne kadar meşk öğretim sisteminde sürdürdüğü gerçeği yanında, modern eğitime geçişte taksim türünün metod ve alternatif çalışma yöntemleri ile desteklenmesi gerektiği, bu amaçla taksim kompozisyonu içindeki pasajların numaralandırılması önerilmiştir. Bu pasajlar teknik ve melodik olarak ikiye ayrılmaktadır. Özellikle teknik pasajların tekrara dayalı çalışılması hangi makamda olursa olsun taksim icracısına önemli katkılar sağladığı düşünülmektedir. İcracının, makamın asli

karakterini göstermeye yönelik melodik pasajları belirli bir kompozisyon kurgusu içerisinde aktarması, aynı zamanda icracının bestecilik kimliğini ortaya çıkaracaktır. Teknik müzik pasajlarının çözümlenmesi, tüm müzik türleri içerisinde özel çalışma disiplini gerektirdiği gibi taksim için de geçerlidir. Peşrev, saz semai, longa, sirto gibi çalgısal eserlerde yer alan teknik pasajları çözümlmek için gösterilen spesifik çalışma yöntemleri, taksim çalışmaları içinde geçerlidir. Özellikle notaya alınmış taksim örnekleri veya şablon teknik pasajlar da aynı yöntem ile çalışılabilir. Sözlü eserlerde ise teknik ezgiler yanında daha çok melodik ezgiler ön planda olur. Taksim icrası için hazırlanacak teknik ve melodik müzik pasajları yukarıda söz edilen türlerden de alınarak yazılabilir. Genel olarak (icracının o anki ruh halini yansıtması bakımından) taksimin en önemli özelliği olan irticalen icra, hem meşk kültürü içinde hem de akademik müzik camiasında kabul görmektedir. Ancak çalışmanın örnekleminde yer alan taksim icrasına yönelik yazılı müzik pasajlarının ve kaynaklarının akademik müzik öğretim sürecine dahil edilmesi, konuya farklı bir perspektiften bakış açısı sağlayacaktır.

## **KAYNAKLAR**

- Akdoğu, O. (1989). Taksim nedir, nasıl yapılır? İhlas Basımevi, İzmir.
- Altınköprü, H. (2021). Geleneksel Türk Sanat Mûsikîsinde Makam Geçkileri. EYS Basım. Yay. Amb. San. Tic. Ltd. Şti., İzmir.
- Çalhan N., Yokuş H. (2019). Kanun Öğrencilerinin Taksim Yapmaya Yönelik Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Eurasion Journal Of Music and Dance*, İzmir, (15).
- Dural S. (2011). Türk Musikisi Meşk Geleneğinde Bir İcra; Hafız Sami. İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Gürel, M. (2021). Anadolu Edvar Geleneği Yaklaşımıyla Makamı Oluşturan Temel İlke ve Öğeler, Hicaz Perde Düzeninden Doğan Otuz Yedi Makam. *İdil*, 85.
- İrden, S. (2021). Makamlar. Eğitim Yayınevi, Dizgi Ofset, İstanbul.
- Özdemir A. T., Levendoğlu Ö. O. (2011). Ud İcra Geleneğinde Cinuçen Tanrıkörur Ekolünün Uzzal Taksim Üzerinden Yansımaları. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Ankara, c 1.
- Özkan, İ. H. (1998). Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri Kudüm Velveleleri. Ötüken Neşriyat A.Ş. Birlik Ofset, 4. Baskı, İstanbul.

- Öztuna, Y. (1976). Türk Musikisi Ansiklopedisi. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, cilt 2.
- Ünsal, A. (1994). Bayati-Şiraz Makamında Taksim Yaparken Şube Kuruluşları. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yahya, G. (2002). Ünlü Virtüöz Yorgo Bacanos'un Ud Taksimleri (Taksim Notaları, Analiz ve Yorumlar). Kültür Bakanlığı Yayınları, Sanat-Müzik Eserleri Dizisi, Ankara.
- Yavaşca, A. (2002). Türk Mûsikîsi'nde Kompozisyon ve Beste Biçimleri. Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, Mart Matbaacılık Sanatları, İstanbul.

## **EXTENDED ABSTRACT**

Taksim, one of the most important types of traditional Turkish art music, is different from other types both in its structure and performance characteristics. There are different types of Taksim such as introductory/ first, intermediate, final, transitional, fihrist, question/answer, (karabatak) and meyan taksim.

The most important feature that, distinguishes a Taksim from an improvisation is the phenomenon of maqam. The phenomenon of maqam brings along the purpose of Taksim and serves as preparation for the works to be performed after Taksim.

It is known that, studies to improve Taksim performance have been carried out from the past to the present with the empirical study method based on listening, observation and repetition within the meşk culture. In this study, in addition to developing the perception of composition, melodic/technical music passages for the introduction-development and conclusion sections, it is suggested to write down some pattern motifs, which we can call "template method", to adapt the studies to different maqams.

The sample of the study consists of Rast and Ussak maqam Taksim notation. In the study there is a suggestion that, technical and melodic passages for the information of Taksim performance skills with the example of the Rast and Ussak maqam beginning/entry Taksim are written as a template and that they are first performed independently in the form of a course and then performed sequentially in the form of numbered sentences and turned into a Taksim.

In addition, it is thought that the application of method developed in the example of Rast and Ussak maqam to the other maqams will contribute to the instrument training process.

The inclusion of written materials in the training process for the Taksim performance that unprepared, made in at that moment may seem like an approach contrary to the structure of the types at first, but the writing of technical and melodic pattern passages will serve as a guide during the training process.

The lack of written sources in the field, except for generally valid suggestions for improving Taksim performance and the Taksim analyses of master performers who have passed into music history in recent years, is noteworthy in terms of the original value of the study.

In this study, alternative study suggestions are presented for the instrument training process for the performance of Taksim one of the important types of traditional Turkish music. The first section includes literature studies about Taksim and Taksim types. In the following sections, suggestion for improving Taksim performance with the numerical template method are presented. The sample of Rast and Ussak maqams.

Taksim performance and teaching methods, which have come from the historical process to the present day with the mesk culture, is a subject that is felt to be lacking in today's modern education system methodization studies for instrument training in conservatories. The master-apprentice relationship in mesk education system is also valid in Taksim studies on the method in addition to teaching of mesk. Taksim represents a turning point in the training stages of instrumentalist in traditional Turkish art music. The ability of instrumentalist to take part in professional ensemble, to accompany a vocal soloist, to take part as soloist instrumentalist figure in an orchestra expresses different talents.

Apart from all these, the ability to make a Taksim for a instrumentalist is in itself a special form of performance that requires a separate study, skill and effort. In addition to the necessary theoretical knowledge about the concept of maqam, the concept of composition should also come to the fore in the performer who will make a Taksim. The most important feature of traditional Turkish music is that it is highly developed in terms of makam and method richness. The most important feature of the concept of maqam is the character of the course, the characteristics of the pitches, the maqam passages and maqam compositions that emerge with the sense of suspension of the maqam at important pitches are of primary importance. In both instrumental and vocal performance, the measure of the performer's mastery is the correct performance of the maqam pitches, the mission he/she undertakes by performing high or low pitches according to the ascending and descending

Succession (Seyir) character. In short, it is necessary to mention a metaphor that includes a fretting understanding.

The technical or melodic passages in the Taksim should convey the maqam phenomenon to the listener. Especially the introduction and conclusion are the sections where the maqam sensation is at the highest level. The aim of this study is to present to a new suggestion and contribute to the field in parallel with the methods that have been passed down to the present day in the mesk culture regarding Taksim, which is one of the types of traditional Turkish art music in the historical process, as well as the methods and alternative working methods that are constantly increasing in the modern education system in today's Conservatories. This study is limited to the Taksim type within the maqam and course understanding of traditional Turkish music. The sample of the study consist of the Rast and Ussak maqams introduction Taksim study model in appendix. In this study, a discriptive research method was used because of the necessary literatüre on Taksim was reviewed and general view was gained by determining the current situation.

The study is an experimental model in terms of the proposal to turn technical and melodic music passages into written material, as well as general suggestions for improving the performance of the Taksim. In the proposed method, the Taksim composition consists of three different sentences as A1, A2, In the proposed method, the Taksim composition consists of three different sentences as A1,A2,A3. The development section consists of three different sentences as B1,B2,B3. The meyan sentences (if any) in the composition is not written as a different sentences, but between the development and conclusion. The conclusion section, like the introduction and development section, as C1,C2,C3. Is is recommended that these alternative Taksim sentences show in letters and numbers to be practiced with a study based on repetition and analyses.

As a result of this study, the connection between both technical and melodic melodies in the related maqam will be clearly understand.

In general, unprepared performance made at that moment, which is the most important feature of Taksim (in terms of reflecting the performer's current state of mind), is accepted both within the mesk culture and in the academic music community. However, the inclusion of written music passages and sources for the performance of Taksim in the sample of this study in the academic music teaching process will provide a different perspective on the subject.

Ek-1 Nota 3: Uşşak Makamı Taksim Örneği

UŞŞAK MAKAMINDA TAKSİM

A

B

C

The musical score is written in a single system with four staves. The first staff starts with a treble clef, a key signature of one sharp (F#), and a common time signature. The music is composed of eighth and sixteenth notes, with some rests and a fermata. The second staff continues the melodic line with similar rhythmic patterns. The third staff shows a more complex rhythmic structure with sixteenth notes. The fourth staff concludes the piece with a fermata and a trill (tr) on the final note. A '3' above a note indicates a triplet.

Nota 3: Uşşak makamında taksim.